

Humanitarinės krypties biologas
GINTAUTAS ČESNYS
(1940 04 23 – 2009 09 28)

Susipažinome Maskvoje. 1964 m. ten vyko VII pasaulinis antropologijos ir etnografijos mokslų kongresas. Lietuvos delegacija buvo pakankamai gausi. Be antropologų ir etnografų, joje dalyvavo keletas muzikologų bei folkloristų. Viename muziejuje veikė prof. Michailo Gerasimovo ir jo mokyklos pagal kaukolę atkurtų dokumentinių skulptūrinių portretų paroda, kurioje pirmą kartą buvo pristatyta ir pora mano darbų. Į parodą prof. M. Gerasimovas asmeniškai pakvietė visą Lietuvos delegaciją, nešykštėdamas lietuviams, ypač antropologams, pagyrų. Jauniausias iš jų, berods dar studentas, buvo Gintautas Česnys. Bet iš arčiau mes su Juo susipažinome tik po kelerių metų.

Mus vienijo ne vien profesiniai interesai, bet ir pomėgiai: Jis dar jaunystėje pamėgo dainuoti, mane jau brandžiame amžiuje užvaldė aistra fil-

muoti. Greta archeologinių tyrimų filmavau ir man įdomesnius žmones, tarp kurių buvo ir Jis. Dabar, kai atėjo momentas apie bičiulį tarti paskutinį žodį, aš radau tą žodį ištartą Jo paties lūpomis. Taigi, teprabyla Jis pats – mano bičiulis, kolega, bendražygis, o dažnai ir bendramintis – profesorius Gintautas Česnys.

„Visada buvau truputį linkęs į meną. Mūsų mokykloje (tada Marijampolės antrojoje vidurinėje mokykloje) buvo garsus saviveiklos teatras, kuriam vadovavo tikra aktorė, buvusi B.Dauguviečio mokinė. Mes statydavome rimtus spektaklius ir dažnai vaidindavome net miesto teatre. Česnys, žinoma, vaidindavo pagrindinius vaidmenis. Tai visas miestas, kas tik pažinojo, sakė, kad jau Česniukas tikrai stos į Konservatorijos teatrinį skyrių. Bet Dievas davė tokį prašviesėjimą, anot tos dainos „Dievas davė

man protelį, kad nesėdau į laivelį“. Tai pirmas protingas žingsnis, kai tvirtai nusprendžiau nesukti tuo keliu. Aš nebuvau tikras, jog turiu tam talentą.

Mes dainuodavom nuo mažumės. Motulė, kaip ir visa jos giminė, turėjo gerą balsą. Mat jinai vargonininko dukra. Dainavo labai geru stipriu soprano. Mums mažiukams lopšinės dainuodavo, tai nori nenori įpranti ir tai tampa pomėgiu.

Na, o paskui, įstojus į universitetą, ansamblio chore jau gavau šiokių tokių dainavimo įgūdžių. Jokių profesionalių dainavimo mokslų neturiu. Tik norą ir šioki toki praprusimą.

Mokyklų buvo įprasta, kad aš turiu būti pirmas mokinyš. Gal čia ambicijos, gal šeimoje tokia aplinka. O kai dėl gabumų, tai būčiau perdėtai kuklus sakydamas, kad buvau negabus. Buvau truputį didesnių negu vidutiniškų gabumų. Taip aš save vertinčiau. Atestatas – vieni penketai ir aukso medalis. Bet tai ne vien gabumų, tai darbo rezultatas. Na, ir pokario sąlygos – su broliu pripratom daug dirbti. Tas įprotis sukomplicavo tolesnį mano gyvenimą. Nebuvo vieno kurio nors dalyko, kuris labiau patiktų už kitus. Pasirinkti buvo labai sunku.

O kodėl pasukau į mediciną? Tai čia jau visai juokinga. Gavęs aukso medalį, o tai buvo paskutiniai metai, kai aukso medalis reiškė, jog būsi priimtas į aukštąją mokyklą be stojamųjų egzaminų, nusprendžiau aukštąją mokyklą rinktis pagal vietą. Pirmiausia – Vilnius. Vilnius man buvo įstrigęs į širdį nuo pat pirmo apsilankymo jame. O antras motyvas – stoti ten, kur sunkiausia. O sunkiausia buvo medicina. Va, ir atsidūriau medicinoje. Nors ir nebuvau susižavėjęs medicina, bet nesigailiu, kad ją baigiau. Tiesa, buvau keliskart beketinąs studijas mest, bet kiekvieną kart pagalvodavau, kad reikia baigti, o paskui pažiūrėsim.

Ačiū likimui, man pavyko savo profesinį pasirėngimą suderinti su humanitariniais interesais. Tai tiksliausia turbūt būtų vadinti mane humanitarinės krypties biologu. Profesorius Salezijus Pavilonis, Jis tada buvo Medicinos fakulteto dekanas, pakvietė mane likti Anatomijos katedroje. Dirbant katedroje reikia dėstyti. Ir čia pajutau, kad turiu šitą savybę,

kad galiu dėstyti. Ir prisipažinsiu, kad studentai mane mylėjo. Kodėl?

Vienintelis sėkmės laidas šitam darbe, mano galva, tai – jaunam žmogui niekad nemeluoti ir nieko nevaizduot. Būti tokiu, koks esi – elgtis nestandartiškai, kalbėti nestandartiškai, daryti nestandartiškai. Bet viską iš širdies. Mano supratimu, kiekvienas pedagogas taip daro. Jeigu jis yra neblogas pedagogas. Iš manęs neišėjo geras gydytojas, bet išėjo, turbūt, geras pedagogas, nesikuklinsiu. Ne vien pasirėngimas lemia paskaitos sėkmę. Gali ilgai rengtis tai paskaitai, galvoti apie ją, o iš jos, žiūrėk, išeina burbulas. Jeigu tu neturėsi tuo momentu įkvėpimo, improvizacijos dovanos. Žinoma, jeigu tu neturėsi sukaupęs žinių, tu nepaimprovizuosi. Gali kartais eiti į paskaitą nežinodamas ką tu studentams kalbėsi, bet ta mūza atskrenda, pabučiuoja į kaktą ir iš vaikų, taip aš juos kartais vadinu, akių matai, kad tau sekasi. Išėini po tokios paskaitos ir galvoji: gerai buvo.

Pirmosios disertacijos tema buvo kūdikių augimas per pirmuosius gyvenimo metus. Aš ją pasirinkau ne pats. Tokia buvo katedros kryptis – antropologinė. Taip ir apsigyniau mokslų kandidato, dabar daktaro, disertaciją iš fizinės antropologijos, vadinamos auksologijos, apie žmogaus augimą ir brendimą.

Ši tema buvo baigta ir iškilo klausimas: o kas toliau?

Archeologas Vytautas Urbanavičius paakino pasukti nauja kryptimi – užsiimti etnine antropologija. Sutikau iš karto, nes gvildenti tą pačią augimo ir brendimo problemą man buvo nebeįdomu. O čia sąlytis su tautos istorija, jos kilme, jos kultūra, galų gale sąsajos su kalba, man atrodė labai įdomu. Galima sakyti, iš naujo atradau save. Atradau, kai man sukako 41 ar 42 metai. Pradėjau lankyti archeologines ekspedicijas. Stengiausi, kad archeologai susipažintų su anatomija, kad įprastų vertinti kaulus, ypač kaukoles. Vytautas Urbanavičius Medicinos fakultetui perdavė jo saugomas archeologinių tyrimų metu surastas kaukoles, kurios netrukus padėjo pagrindą įkurti fakultete antropologijos laboratoriją.

Dabar jau man teko pačiam tuos kaulelius valyt, pačiam klijuot, pačiam matuot, pačiam skaičiuot, pačiam interpretuot ir pačiam tą didžiulę medžiagą, apimančią laikotarpį nuo akmens amžiaus iki XVIII a. susieti su tuo, ką aš išmaniau kituose moksluose: truputį su istorija, truputį su archeologija, truputį su lingvistika. Ir tas viskas pakrypo viena srove – etnogenezės, tautos kilmės, istorijos. Įvyko simbiozė tarp biologinio pasirengimo ir humanitarinių polėkių.

Mane žavi tie du Lietuvos atgimimai, tie du stebuklai – 1918-ųjų ir 1990-ųjų. Ir tie žmonės – vėl garsūs žodžiai – kurie prikėlė tautą. Tai pirmiausia J. Basanavičius, nes esu susipažinęs su jo moksliniais darbais, išnaršęs visą jo archyvą. Na, ir po to V. Kudirka. Kai medikų bendruomenė įkūrė fondą Kudirkos atminimui įamžinti ir paprašė mane būti iniciatyvinės grupės pirmininku, aš negalėjau atsakyti. Nes vienas iš fondo tikslų buvo pastatyti paminklą V. Kudirkai, kaip himno kūrėjui.

Lietuvybės dvasia man buvo artima visą laiką. Mano abudu tėveliai mokytojai. Motulė buvo Marijampolės pradžios mokyklos mokytoja, o tėvelis – pradinių mokyklų inspektorius. Jo likimas tragiškas. Už poros savaičių po invazijos jis buvo suimtas, pasodintas į kalėjimą, o pirmą karo dieną su kitais Raseinių kalėjimo kaliniais išvežtas į Sibirą. (Beje, aš ir gimiau Raseiniuose). 1945 m. jis mirė iš bado Sibire. Aš jo neatsimenu.

Yra tokių dalykų, kurių negali nepadaryt. Aš negalėjau neparašyt knygos apie savo tėvą. Mat kuo

giliau lindau į giminės istoriją, tuo stipresnis darėsi tėvo ilgesys. Stengiausi nesiriboti vieno žmogaus likimu, o man labiau rūpėjo priežastys, kodėl taip įvyko, kodėl toks to žmogaus likimas“.

Profesoriui Gintautui rūpėjo ne tik lietuviybės klausimai. Rūpėjo tautos likimo ir išlikimo klausimai. Įstrigo jo žodžiai prieš keletą metų pasakyti studentams paskutinės paskaitos Didžiojoje Medicinos fakulteto auditorijoje metu:

„Kai buvau dekanas, pas mane užeidavo daug studentų, prašančių leisti eiti rezidentūrą vakaruose. Aš pasirašydavau tas rekomendacijas, bet su kraujuojančia širdim. Kodėl? Sakydavau, jūs negrįšit. „Grįšim, grįšim“. Nė vienas negrįžo. Tai liūdna. Vieni išvažiuoja mokslo semtis, kiti išvažiuoja nusivylę, o tretį išvažiuoja, kaip daktaras V. Kudirka pasakė, dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto. Važiuokite, bet grįžkite. Grįžkite į Tėvynę. Tėvynei, tautai, kuri jau žengia pirmuosius vakarietiškus žingsnius, reikia jūsų šviesių galvų, reikia jūsų darbščių rankų, reikia jūsų karštų širdžių. Sakau, nusivylę išvažiuoja. Kuo nusivylę? Nusivilti, Tumas Vaižgantas sakė, galima viskuo: draugais, savimi, savo gyvenimu, valdžia. Bet niekad negalima nusivilti Tėvyne, nes tai brangiausias turtas. Tėvyne – motina. Kokia bebūtų motina, mes ją mylim, mes ją gerbiam, mes ją didžiuojamės. Šitą motinos tėvynės jausmą išsineškite. Grįžkite į šitą auditoriją po kažkiek metų. Visi. Tai bus didelis džiaugsmas. Pakvieskit ir mane. Aš ateisiu“.

Tai buvo bene vienintelis studentams duotas pažadas, kurio Jis neištesės. Jis nebeateis.

Vytautas URBANAVIČIUS